

**ЛИБЕРАЛИЗАЦИЈА -
СТАБИЛИЗАЦИЈА -
ПРИВАТИЗАЦИЈА**

Програм модернизације Србије

или

програм економског неоколонијализма

Од српске октобарске револуције (2000) прошло је више од шест године и у том времену одржано је око двадесетак саветовања Научног друштва економиста и на ни једном од њих није било озбиљних расправа о генералној концепцији реформисања српске привреде, него се дискусије воде о појединим њеним аспектима, а исправност одабраног реформског курса, по правилу, нико не доводи у питање. Много пута до сада, у публикованим радовима па и у иступима на овим нашим саветовањима, апеловао сам да је претходно потребно имати озбиљнију расправу о одабраном (или, тачније, наметнутом) генералном курсу реформи, а тек после тога (уколико мислимо да је основна концепција реформи добра) целисходно је расправљати о појединим њеним сегментима. У супротном ће парцијална решења (ма колико она на први поглед изгледала добра) давати слабе резултате све док се не реши главни проблем и не отклони *конструкциона грешка* – погрешно одабрани концепт реформисања српске привреде.

Одмах после српске октобарске револуције написао сам више текстова за дневни лист *Данас* и недељник *НИН*, од којих су објављена само два (*Рецепт за колонијалне земље*, *Данас*, 30.10.2000, те *Да ли су нам потребне радикалне економске реформе?* *Данас*, 8.11.2000). У њима сам покушао да истакнем чињеницу да се према првим потезима и изјавама лидера нових власти (а нарочито водећих економиста) може констатовати да се нова власт определила за погрешан програм реформисања привреде, а што ће имати погубне последице за нашу земљу и њене грађане. Наслов мога првог текста (*Рецепт за колонијалне земље* - који је написан и објављен само неколико дана после извршене српска октобарска револуција) сугерише да се нова власт неће определити за програм економске модернизације земље који би се спроводио у интересу већине њених грађана, него за један универзалан, већ готов неолиберални програм економских реформи који се спроводи у интересу светске олигархије и крупног капитала, те једног уског компрадорског слоја који се формира у земљи.¹⁾

¹⁾ Када говоримо о светској олигархији ми под тим појмом, једноставно речено, подразумевамо веома сложену и разнородну свеукупност крупних транснационалних (и њима потчињених) корпорација и банака, научних, консултатских и правних институција које их опслужују, међународних финансијских организација које раде у њиховом интересу, те разних формалних и неформалних организација које утичу на формирање јавног мњења. Без обзира на сву њену аморфност светска олигархија у пракси делује веома координирано због једноставне чињенице да је повезује исти економски интерес – слободно кретање транснационалног капитала и потчињавање својим интересима привреда што већег броја земаља у циљу стварања максималног профита. Због тога би било погрешно објашњавати деловање светске олигархије разним теоријама завере или активностима неких сатанских сила него објективним економским интересом крупног капитала. ◀

Крајем 2000. године, одмах по најави персоналног састава и програма владе др Зорана Ђинђића, написао сам опширан текст *Југословенска привреда на почетку трећег миленијума* (који ће уз знатна скраћења – *цензурисање* од стране редакције - бити објављен у часопису *Финансије* број 1-2/01) у коме сам указао на последице одабраног економског курса ДОС-овске власти. Тврдио сам да ће за

У циљу реализације сопствених интереса светска олигархија настоји да ослаби националне системе безбедности и институције државне власти и националног суверенитета (заменјујући их међународним правом и институцијама), те уништи националне економске структуре (потчињавајући их интересима транснционалног капитала). То се остварује на различите начине: увлачењем земље у велику дужничку зависност, подстицањем политичке нестабилности и хаотичног стања у друштву, подривањем ауторитета државе и њених темељних институција (поготово законодавне и судске власти, те војске и полиције), потискивањем националне свести деструктивним деловањем анационалних страних идеологија, релативизацијом устаљеног система вредности и оспоравањем кључних националних институција (цркве, академије наука и сл.) као и позитивног наслеђа националне историје, корумпирањем и деморалисањем домаће елите, формирањем великог броја невладиних организација (од којих се највећи број, добрим делом, обучава, финансира и подржава из иностранства), обликовањем јавног мњења кроз средства масовног информисања која се (директно или индиректно) стављају под контролу фактора ван земље итд.

Светска олигархија, док у потпуности не оствари свој циљ – потчињавање својим интересима привреде одређене конкретне земље и извлачењем из њих максималних профита – неколико година унапред проналази и припрема домаћу квази елиту (пре свега, мондијалистичке провијенције која по свом менталном склопу има материјалистички поглед на свет и у складу са њим усвојени систем вредности) која би у погодном тренутку заузела кључна места у држави. Када се створе политичке претпоставке за то, од нарочитог значаја је да се припадници те елите нађу и на местима са којих треба да се креирају и спроводе економске промене у земљи. Преко њих се нуде већ готова решења за вођење економске политике (по правилу, у духу Вашингтонског консензуса), предлажу се и “независни” економски експерти и саветници из иностранства, те се обећава издашна економска помоћ.

Србију и њене грађане бити погубан економски програм који предлажу економски “експерти” ДОС-овске власти подржани *иностраним саветницима*. Радило се наине о једном неолибералном програму радикалних економских реформи који се базирао на такозваном “*вашигтонском консензусу*” (разрађеном, крајем 80-их година прошлог века, од стране ММФ-а, Светске банке и администрације САД – Министарства финансија и USAID-а). Овај програм, који у својој суштини јесте кодификовани програм економског неоколонијализма, је преко разних иностраних саветника и у преговорима са међународним финансијским организацијама упорно предлаган и *натуран* свим земљама у транзицији као јединствен и универзалан програм модернизације привреде. Мали број земаља (нпр. Словенија) успео је да га на самом почетку транзиционих промена одбаци, а друге земље су то чиниле са мањим (Пољска) или већим (Русија) закашњењем.

Теоријска основа овог неолибералног програма, заснована на неокласичној економској мисли, практично се ослања на превласт америчког модела чисте тржишне привреде (као једне од основних полуга савремене глобализације)²⁾ над европским моделом социјалне тржишне

²⁾ У литератури се често овај период глобализације пореди са стањем у светској привреди од пре једног века. Светска привреда се чак брже повезивала крајем XIX и почетком XX столећа, када се сматрало да капитализам делује као слободна тржишна привреда у којој ништа не спречава развитак производних снага и у којем понуда сама ствара тражњу и осигурава равнотежу. Велика економска криза 30-их година прошлог века је распршила илузију о функционисању *невидљиве руке* тржишта. Данашња глобализација се од предходне - од пре једног столећа – разликује, пре свега, по превласти финансијске над реалном привредом где се посебно инсистира на несметаном кретању капитала. Многи аутори у свету тврде (видети: Карл Полањи, *Велика трансформација*, Филип Вишњић, Београд, 2003) да је фашизам директан

привреде. Тако су се програми за земље у транзицији заснивали на теоријски веома спорној претпоставци да тржиште само по себи води ка ефикасним исходима, те да су непожељне државне интервенције на тржишту. Сматрало се да је сасвим довољно, у што краћем року, извршити финансијску стабилизацију, либерализацију привреде и приватизовати државну имовину да би се обезбедио стабилан привредни раст. Досадашња искуства земаља у транзицији показују да оваквом реформском стратегијом може да се обезбеди краткорочна стабилност али не и дугорочан раст.

У горе наведеном тексту (а и каснијим текстовима) покушао сам да укажем да у самом концепту реформи српске привреде постоји уграђена *конструкциона грешка*, те да стабилизација, либерализација и приватизација не могу бити основни циљеви реформисања привреде и да је – за успех реформи - од кључног значаја да држава изгради адекватну институционалну инфраструктуру за тржишну привреду, обезбеди владавину права и створи оптималне услове за конкуренцију.³⁾ Исто тако искуство многих земаља

и нужан производ либералног капитализма на прелому XIX и XX века. Такав систем организације друштва (у којем профит, капитал и тржиште постају циљеви сами за себе) човека – са свим његовим дотадашњим функцијама, и тачно одређеним местом у друштву – своди на рад као робу, и немилосрдно и брутално га измешта из дотадашњег положаја који му је пружао самопоштовање, сигурност и социјални статус. Исти аутори сматрају да је слободно тржиште само довело до монопола, с једне стране, те да је, с друге стране, у растуреном и атомизованом друштву хронични страх од неизвесности утицао на психичку нестабилност људи што је директно гурнуло масе у наручје фашизма.

³⁾ Познати амерички економисти – нобеловаци (Џозеф Стиглиц и Кенет Ероу) су у обраћању кинеском руководству истицали значај *како конкуренције, тако и стварања једне институционалне инфраструктуре за тржишну привреду* и у исто време истицали да је *приватизација од секундарног значаја*. Исто тако, у обраћању руском председнику

показује да не постоји универзалан програм реформисања привреде и модернизације друштва који се може успешно применити у било којој земљи.⁴⁾

* * *

И заиста у Србији се све одвијало по сценарију који сам описао још пре шест година. Од тада, па до данас,

Б. Јелцину познати амерички економисти – нобеловци (Кенет Ероу, Василиј Леонтијев, Лоренц Клајн, Роберт Солоу и Џејмс Тобин) истичу, између осталог, да *уколико и постоји тајна тржишне привреде она се не налази у приватној својини него у конкуренцији*. Кина се придржавала тих савета и у последњој деценији прошлог века удвостручила свој БДП, а Борис Јелцин се о њих оглушио и, у истом периоду, БДП Русије је преполовљен. Родоначелник економије слободног тржишта, такође нобеловца, Милтона Фридмана почетком 90-их година XX века свим привредама у транзицији саветовао је *Приватизујте, приватизујте, само приватизујте*, на почетку XXI века признаје грешку и каже: *Нисам био у праву. Показало се да је владавина закона вероватно елементарнија од приватизације*.

⁴⁾ Ако погледамо само неке примере земаља које су после Другог светског рата извршиле веома успешно модернизације својих држава можемо видети да су начини реформисања били битно различити од једне до друге земље, те да су на челу модернизације својих држава били како демократске (Л. Ерхард у Немачкој или Џ. Нехру у Индији) тако и ауторитарне личности (С. Пиноче у Чилеу или Денг Сјаопинг у Кини). Њихове владавине биле су по много чему битно различите, али им је свима било заједничко то да су били државници, који су добро познавали сопствени народ и државу, те да су се ослонили на аутентичну националну слиту са којом су разрадили оригиналну стратегију (међусобно повезаних мера економског, правног и политичког карактера) којом су достигали постављени циљ модернизације својих држава. А тај циљ није био само економски (на шта се данас транзиција покушава да сведе) пошто постоје многе друге ствари и категорије (породица, друштво, етика, духовност и слично) које су важније од економије и новца. Због тога економске реформе треба да допринесу не само привредном него укупном друштвеном препороду сопственог народа.

ми имамо релативно стабилан (скоро фиксни) курс динара, који је, према водећим светским валутама, у претходних пет година промењен за око 30%, мада је, у истом периоду, раст домаћих цена био троцифрен. Остављајући сада по страни друге факторе (не)конкурентности наше робе, оваква политика прецењеног курса динара са своје стране “поскупљује” домаћу робу на иностраном тржишту и дестимулише извоз, а подстиче увоз пошто страна роба постаје “јефтинија”. У таквој ситуацији скоро да било какав извоз постаје нерентабилан, а увоз економски веома атрактиван, што доводи до раста спољнотрговинског дефицита и “гушења” домаће производње.

Радикалном либерализацијом која је спроведена одмах на почетку ДОС-ове власти допринела је додатном “гушењу” домаће производње пошто је просечна увозна царинска стопа сведена на једноцифрену, а укинута су и готово сва ванцаринска ограничења. То је учињено сагласно неолибералном моделу који захтева слободан проток роба и капитала, (али не и радне снаге – што не одговара развијеним земљама) заборављајући при томе да и највећи заговорници либерализације, као например САД, врше протекционизам преко ванцаринских баријера, па и ограничавањем увоза иностране робе да би заштитила конкурентност својих роба, а да не говоримо о огромним државним субвенцијама (на пример у пољопривреду) којима се повећава конкурентска способност домаћих произвођача.

Као што смо видели стабилизација и либерализација, како су спровођене у Србији, довеле су до “гушењем” домаће производње и обарања вредност наших предузећа која, у условима масовне приватизације, прелазе у руке нових власника по изузетно ниским ценама, па су, једним

делом, у праву и они који говоре о распродаји државне имовине. Поред тога, ДОС се определио за модел приватизације продајом у коме се остварени приходи не користе за привредни развој него за текућу буџетску потрошњу.

Захваљујући повољној околности да сам имао прилику да у Москви⁵⁾ непосредно пратим првих шест година транзиције у Русији, лакше ми је било да схватим чему води сличан програм реформисања српске привреде. Али то није било тешко предвидети ни онима који су само и из литературе пратили искуства других земаља у транзицији (нпр, нових држава, бивших наших република – Словеније и Хрватске).⁶⁾

⁵⁾ У Москви сам живео и радио у периоду 1991-1997 године и о искуствима Русије у реформисању привреде у првим годинама транзиције објавио сам на десетине текстова и једну књигу (видети: Татјана и Јован Душанић, *Транзиција у Русији*, Економска политика, Бгд, 1998).

⁶⁾ Оцене о реформама у Хрватској изнету у књизи (*Какву државу имамо и какву државу требамо*, Прометеј, Загреб, 2002) проф. др Бранка Хорвата – једног од најбољих економиста друге половине XX века (и јединог кандидата за Нобелову награду за економију – предложеног од стране западних економиста) са простора бивше СФРЈ – у целости би се могле односити и на Србију, што не треба да нас чуди јер су се реформе у обе земље реализовале у складу са Вашингтонским консензусом и базирале на три основна реформска стуба: либерализација – стабилизација – приватизација, а о којима проф. др Бранка Хорвата пише следеће:

Либерализација: Међународни капитал – и стога ММФ, СБ и СТО – тражи пуну слободу кретања капитала без икакве контроле. Наводе се “теоријска” образложења како потпуно слободна трговина максимизира економско благостање. Но још је пре два века Фридрих Лист знао да то вреди само за партнере једнаке економске моћи. Остали, међу њима и Хрватска, биће експлоатисани. Земље су по свом привредном, политичком и културном развоју веома различите, а исто

* * *

Поставља се питање како то да је неолиберални програм радикалних економских реформи (и поред негативних искустава које су многе земље имале спроведећи

тако и по економској моћи. Због тога прокламација о слободној трговини и слободном кретању капитала представља реакционарну пропаганду политички и економских јаких који желе експлоатисати слабије... Експоненти капитала лако проналазе опортунистичке научне раднике који објашњавају – од својих бруцоша па до других држава као што је наша – да је слободно кретање робе и капитала корисно за све. То је тачно кад су услови привређивања подједнаки. То је лаж када се они екстремно разликују. Данас неких 200 транснационалних компанија контролише трећину светске производње, 70% међународне трговине и 80% међународних инвестиција... Кад се таква компанија и неко хрватско предузеће сретну на међународном тржишту, прилично је јасно како ће испасти та “слободна” трговина. Оно мало великих предузећа које смо имали и која су се могла донекле равноправно носити на светском тржишту – сукцесивно су владе разбиле. Данас се говори само о “малим и средњим предузећима” – како и доликује једној полуколонијалној земљи.

Стабилизација: Треба рећи да прецењени курс валуте доводи до неконкурентног извоза и јефтиног увоза услед чега се разара домаћа производња и повећава спољнотрговински дефицит... Степен прецењености валуте значи да смо за толико мање конкуренти на светском тржишту. Зато извоз стагнира, увоз буја, а спољнотрговински дефицит је неиздржив.

Приватизација: Приватизација би требала бити лек за све невоље. Кад нешто запне, влада најављује да ће то поправити приватизацијом. А то преведено на обичан језик значи да ће се опет део народне имовине јефтино продати страном капиталу... већ је преко 4/5 банака – а оне представљају једну од основних полуга економске политике неке земље – у страним рукама. Сад су на реду хотели, тј. продаја јадранске обале, понајлепше – уз егејску – у Европи. Управо је најављено да ће идуће године бити “приватизовани”, тј. продани страном капиталу телекомуникација, електропривреда и ИНА, што

га, те критика великог броја ауторитативних економских мислиоца – међу којима и раније помињаних нобеловаца) толико популаран и скоро једнодушно прихваћен од наше политичке и економске елите.

Пре свега, треба имати у виду да светска олигархија и крупни капитал имају своје интересе, а уз то поседују огроман новац и преко њега и све утицајније медије. Од светске олигархије и крупног капитала зависи који пројекти ће бити финансирани и ко ће на њима радити (и добро зарадити), ко ће добити разне стипендије, грантове и путовати на међународне скупове, ко ће бити уводничари или медијатори стручних скупова, учесници “стручних” емисија на њиховим “реформским и независним” средстава јавног информисања преко којих ће медијски да буду промовисани у водеће “експерте” и буду кандидовани и за кључна економска места у држави.⁷⁾ Најревноснији међу

су у свакој привреди најакумулативније гране. Осим тога, објављено је да су за то ангажовани страни консултанци. Страни консултанци седе у нашим државним установама – као што су 1945. године седели совјетски “стручњаци”. И у то име одлива се на десетине милиона долара у иностранство. Некада смо стварали производне капацитете, а сад тобоже не знамо њима управљати. Очигледно се ради о срозавању земље на колонијални ниво.

Приходи од приватизације до сада су употребљавани за покривање расипничког државног буџета неодговорних и неспособних влада. Но и упркос томе влада се непрестано задужује у иностранству... А то међународном капиталу сасвим одговара: да се из дуга не можемо ископати па да светски кредитори бесконачно извлаче ренту за себе. И тако ништа не преостаје за привредни раст Хрватске... сав пораст производње одлазиће на отплату дуга, животни стандард се неће повећавати, сиромаштво се неће смањивати, двоцифрена незапосленост ће остати.

⁷⁾ Поред тога, јавна је тајна да се људи на кључним местима у државама у транзицији суочавају са искушењима да одоле огромним провизијама

њима имају шансу да постану добро плаћени чиновници међународних институција или саветници светске олигархије у некој од неразвијених земаља.

С друге стране, нову управљачку политичку и економску елиту неолиберални програм радикалних економских реформи заводи спектакуларношћу брзих (позитивних)

која им се лично нуде при продаји државне имовине. Тако смо ових дана могли да прочитамо (*Политика*, 04.10.2006) и следеће: *Словачки премијер Роберт Фицо шокирао је јавност отвореним признањем да му свакодневно, откако је пре три и по месеца формирао владу, нуде милијардске провизије (један свро вреди око 36,4 словачке круне) за продају државних предузећа. Могао је, на пример, да се више него добро “утради” у трансакцију око фирме “Транспетрол” или продају братиславског аеродрома.*

- Да сам се сагласио с трансакцијом “Транспетрола”, онако како је припремљена, могао сам до краја живота ништа да не радим, као ни 15 генерација моје породице – рекао је Фицо.

И у Србије многе приватизације (US Stell-a у Смедераву, цементаре и др.) прате, за сада само, медијске, приче о корупцији. Интересантно је напоменути да је, у време када смо нормализовали односе са светом, исти инострани купац за цементару у Беочину платио мање него што је то био спреман у време старог режима - када је земља била под економском блокадом. То можда постаје јасније после изјаве мр Млађена Динкића, дате у интервију *НИН*-у у августу 2003. године, после милионског – доларског - трансфера новца са Сејнелских острва на приватне рачуне, Зорана Јањушевића – саветника за безбедност премијера Србије (др Зорана Ђинђића), Немање Колесара – шефа кабинета премијера Србије, те господина Јаковљевића – ангажованог у швајцарској фирми “Холцим”. Господин Динкић ово плаћање повезује са провизијом исплаћеној за “услуге” извршене око приватизације цементара у Србији. Истина о цементари у Беочину ништа не говори, али за приватизацију преостале две цементаре – Нови Поповац и Косјерић – каже: *Документа која су стигла тендерској комисији и завршна процедура заиста су изгледали потпуно чисто. Проблем је што је тендер очито намештен пре тога, у неформалним контактима. Јер ако је Колесар као председник Управног одбора цементаре Нови Поповац преко*

резултата и једноставношћу како се до њих долази, а о негативним последицама које ће после неколико година уследити мораће да размишљају друге политичке гарнитуре. Првих година реформи значајни девизни приватизациони приливи плус додатна задуживања у иностранству (и један и други прилив исказује се у милијардама евра) омогућавају одржавање стабилног девизног курса и осетан пораст буџетских издатака и стандарда грађана. У исто време све то се једноставно остварује и за вођење такве економске политике нису потребни велико знање и стручност, а нити значајнији интелектуални напори.

Да би се реализовале истински (а не декларисани) стратешки циљеви оваквих програма потребно је да прође неколико година и у том периоду је пожељно - са становишта светске олигархије и домаћих компрадора - да све прође без озбиљнијих протеста становништва. То се постиже на тај начин што (без реалног покрића) долази до пораста (личне и заједничке) потрошње, а све то се кроз оркестрирану медијску кампању приказује као дугорочно одржив раст стандарда грађана постигнут захваљујући успешним реформама које се спроводе. Прецењен курс динара увозну робу (која се уз то нуди на лизинг и банкарске кредите) чини доступнијом већем броју запослених чиме се подстиче потрошња. Искуство земаља које су успешно модернизовале своје привреде показује да су они радили супротно

Јаковљевића сазнао колико је швајцарски “Холцим” био спреман да плати, онда је том истом Колесару који је уједно био и шеф кабинета премијера, остало да грчки “Титан” пријатељски убеди да они иду са нешто нижом ценом како би за узврат добили другу цементару у Косје-рићу, онда то свакако није чист посао.

– подстицали су штедњу.⁸⁾ Један од важних елемената успешног развоја Јапана (после Другог светског рата) и земаља Југоисточне Азије (последњих деценија) јесте стратегије развоја која се ослањала на марљивост грађана, малу личну и заједничку потрошњу и високу стопу штедње.⁹⁾ Сличним моделом развоја Кина последње две деценије 85% инвестиција финансира из домаће штедње (15% отпада на стране инвестиције) и бележи рекордне стопе раста.

* * *

У посматраном периоду имали смо две владе (и три премијера) али су током целог тог периода кључне економске ресурсе у влади и Народној банци заузимали иста лица, само што су то на почетку били “независни експерти”, а касније истакнути чланови Демократске странке и странке Г17 плус (Ђелић, Влаховић, Лабус, Динкић, Јелашкић...). Са тих места могли су да спроводе давно већ разрађени програм за земље у транзицији, поготову што

⁸⁾ Али у Србији мали интерес да подстичу штедњу имају овдашњи реформатори и мисионари. Повсћање штедње код сиромашног и у свему потребитог народа не може се извести без јачања националног духа, без крупне државне визије, без снажења националног самопоуздања. Дакле, без неког облика национализма, А српски национализам је кључни баук у идеологији овдашњих реформатора и мисионара, као што је борба против њега кључни разлог њиховог постојања. (Слободан Антонић: *Елита, грађанство и слаба држава*, Службени гласник, 2006, стр 73-74)

⁹⁾ Поред тога, раст се поспешивао и подцењивањем вредности домаћег новца, заптитом домаћих произвођача, добрим образовним системом и постизање консензуса кроз препознавање колективног интереса.

је и нову управљачку политичку елиту неолиберални програм радикалних економских реформи фасцинирао брзином којом се постижу позитивни резултата, те једноставношћу како се до њих долази.

О погрешности монетарне политике која води прецењеној вредности динара,¹⁰⁾ говорио сам у већ спомињаном тексту написаном 2000. године али и на саветовањима Научног друштва економиста (*Године пропуштених шанси*, децембар 2003; *Да ли се “пречицом” може стићи до здравог банкарства*, децембар 2004) па то нећу сада понављати али ћу само констатовати да се ради о решењима која се брзо доносе, лако спроводе и дугорочно имају негативне последице за огромну већину грађана.

Уместо суптилне и мудре политике заштите домаћих произвођача која ће их подстицати и присиљавати на јачање њихове конкурентне способности и синхронизовано са тим процесом вршити постепену либерализацију много је било

¹⁰⁾ С тим у вези, добро је подсетити се на речи кључних креатора успешних економских реформи у Словенији - проф. др Јожа Менцигера и проф. др Ивана Рибникара – када говоре о искуству своје земље. Тако проф. др Иван Рибникар каже: *Ја сам све време, у протеклих десет година, у централној банци Словеније утицао на монетарну политику (као члан Савета), али увек смо водили рачуна да не уништимо домаћу индустрију која извози. Мислим да држање чврстог курса није добро. То може допринети мањој инфлацији, али инфлација није највеће зло. Веће је ако имате 20 и више одсто незапослених.* Проф. др Јоже Менцигер наглашава: *За економски најзначајнију сматрам нашу одлуку, коју смо донели на самом почетку, да курс толара буде пливајући насупрот предлогу са Запада да буде фиксни. Од самог почетка Централна банка Словеније чинила је све да заштити домаћу производњу. Остајем убеђен, да је један од најзначајнијих елемената релативно успешног развоја Словеније управо наше неслушање савета страних економиста и финансијских институција.*

једноставније (а што не захтева ни нарочиту стручност и посебне интелектуалне напоре) извршити брзу и радикалну либерализацију. Поред брзе и радикалне либерализације спољнотрговинског режима истицао сам да ће погубне дугорочне последице имати и одлука да се либерализује улазак страног капитала у домаће банкарство и трговину.¹¹⁾

Исто тако, уместо да се приступи сложеним и муко-трпним пословима око реструктуирања предузећа, па да се после тога она продају (и тада не сва у кратком року) са побољшаним перформансама, приступило се брзој приватизацији када је у кратком року на продају понуђен велики

¹¹⁾ Проф. др Жоже Менцигер наглашава: *Ја се још увек поносим тиме што имамо властити банкарски систем. Негде 20 одсто банака, односно капитала је у страним рукама, а то је однос који важи у било којој западноевропској земљи. Словенија га има и то ћемо покушати задржати, док су све источноевропске земље већ изгубиле банкарски систем. Ја за то не видим никаквог разлога. Ту се поставља питање националног интереса и индиректно се види да постоји национални интерес да се поседује сопствени банкарски систем, пошто је и у западноевропским земљама банкарски систем претежно у домаћим рукама... Сматра се да је један од индиректних ефеката страних инвестиција повећање конкуренције. А ја чак тврдим да је у малој земљи тешко рећи да то повећава конкуренцију. У источноевропским земљама читаву трговину преузели су велики трговачки ланци. "Меркатор" и сви ти велики ланци уништили су све мале трговине. Оне које су отворене раних деведесетих, мање-више су све затворене јер једноставно не могу конкурисати "Меркатору". Сматра се да један трговац у великом ланцу узима посао седморици у малим продавницама. То је ефикасније, али са становишта националне привреде ту је доста питања. И то не зато што се ту стварају монополи него је све то, по мом мишљењу, штетније због тога што се ту стварају монополи, они сад произвођаче терају на ниске цене. Ти монополи против произвођача су, по мом мишљењу, већи проблем него монополи против потрошача.*

број предузећа, пре свега, такозвано *породично сребро*, а велики број других предузећа препунтени је тржишту које је у кратком року либерализовано.¹²⁾

* * *

И после шест година од спровођења реформи у Србији економска ситуација, на први поглед, не изгледа

¹²⁾ Проф. др Јоже Менцигер, с тим у вези, каже: *Ја само тврдим: продај што мораш и не продај ништа што није неопходно. Противим се идеализовању и идеологизацији страних инвестиција. Дакле, не видим зашто би било толико добро да сељак прода имање. Стране инвестиције су махом продаја домаћих фирми. Ти продајеш, а они купују најбоље фирме. И ако купљена фирма улази у мултинационалну, она постаје много ефикаснија, а истовремено се њена веза са осталом домаћом привредом смањује. Но она је ефикаснија као карика у мултинационалки која убире користи од повећања ефикасности. С наше стране ограничење страним инвестицијама постављено је Законом о приватизацији који је делимично направио предузећа приватним али са већинским власништвом инсајдера, значи радника и менаџера. За Словенију сам сигуран да је управо менаџмент, дакле “црвени директори” најзаслужнији за некакво привредно чудо. Не мислим да су страни менаџери бољи. Но, пошто не живе са радницима они могу бити безобзирнији. Такви, нажалост, постају и наши нови менаџери, за које су радници одједном некакав репроматеријал – само радна снага. У исто време проф. др Иван Рибникар истиче: Најважнија ствар у транзицији је да се не дозволи да пропадне ниједно предузеће чији се проблеми могу решити. У Словенији је, на пример, пропало врло мало предузећа. Једна је логика да се све почисти као да ништа не ваља па да се онда креће из почетка. То је погрешно. Словенија је спашавала све што се спасти могло. Спровели смо санацију банака. Делом су предузећа опстала преко банака, а делом добијали средства директно (од државе). Ако пустите да пропадне све што мислите да не вреди, онда ће мало шта остати. Уколико би после тога пропадања наступила јака предузетничка иницијатива то би било добро. Но, то слабо иде.*

тако лоша каква она у суштини јесте.¹³⁾ Хиљаде предузећа су приватизована (тачније, продана) за ово време и приватизациони приходи су углавном отишли у буџет тј. за потрошњу што је уз додатно задуживање државе омогућило раст стандарда запослених.

Само ове године приватизациони приходи износе око 4 милијарде евра. Велики прилив иностраног капитала доводи до све израженијег прецењивања курса динара, чиме се додатно обара конкурентност српске привреде, производња у Србији постаје нерентабилна и таква привреда није у стању да прихвати додатни капитал и банке га усмеравају на кредитирање становништва. Поготово када – тржишно неискусни, доскора незадужени и живећи годинама у приличној оскудици – грађани узимају изузетно скупе кредите и, у недостатку домаће, углавном купују инострану робу (аутомобили, технички уређаји и слично) и на тај начин стимулишу производњу, али не домаћу него производњу у земљама из којих долази та роба али и капитал. И тако капитал који је унет у земљу (којим су странци дошли до власништва над нашим *породичним сребром*) брзо се враћа тамо одакле је дошао,¹⁴⁾ без значајнији ефеката на запосленост и привредни развој Србије.

¹³⁾ На једном од наших претходних саветовања (децембар 2003) рекао сам *Мислим да се проблем (незадовољства грађана) не налази у нереалним очекивањима, те да је народ свестан да се и не живи тако лоше када види да у земљи све “стоји”. Незадовољство је изазвано, пре свега, тиме што народ виде да се власт понаша као сеоски бећар који ништа озбиљно не ради и живи од тога што (рас)продаје своју очевину и задужује се код комшија и јасно му је чему то води.*

¹⁴⁾ Спољнотрговински дефицит се у посматраном периоду, у односу на претходни период, вишеструко повећао. У последњих шест година он износи од 3 до 8 милијарди долара годишње (пре тога он није достигао 2 милијарде долара годишње).

О опасности либерализације финансијског сектора и лаког уласка иностраног капитала у српско банкарство упозоравао сам од 2000. године до сада у више наврата. Тврдио сам да стране банке (тачније банке са иностраним капиталом) неће финансирати развој, производњу, извоз, модернизацију привреде и отварање нових радних места, него ће становништву одобравати скупе кредите (по каматној стопи која је неколико пута – не процената – већа од просека у ЕУ) за куповину, углавном, увезених роба. У условима добрих зарада на кредитирању наших грађана имамо и значајан додатни прилив (у суштини спекулативног) капитала у Србију. Међутим, стране банке знају да је курс динара прецењен, а држава и становништво све више задужени, па су се (при одобравању кредита грађанима) од неминовног пада курса динара (који ће уследити) заштитиле девизним клаузулама. Нашим грађанима то сада одговара пошто динар тренутно јача па се динарске рате смањују, а номинална примања (поготово у ово предизборно време) расту.

Таква ситуација може да се настави и следећу годину-две (преостаје још продаја ЕПС-а, НИС-а, осигуравајућих кућа...), а онда наступа период када се неће имати шта продавати. У исто време доћи ће до рапидног пада буџетских прихода¹⁵⁾ и држава ће ући у озбиљну буџетску кризу и неће бити у стању да на садашњем нивоу финансира буџетске кориснике и сервисира спољни дуг.¹⁶⁾

¹⁵⁾ Не само због изостанка приватизационих прихода него и због чињенице да иностране компаније (а у њиховом власништву ће бити углавном сва значајнија предузећа) имају суптилне методе за избегавање плаћања значајнијих износа пореза у неразвијеним земљама. То се може видети и данас на примеру US Stell-а у Смедраву, цемента итд.

¹⁶⁾ Према прорачуну стручњака ММФ-а Србија ће у периоду од 2008. године у неколико наредних година морати за сервисирање спољног

Да би решавала буџетску кризу држава ће тада морати да предузме радикалне и ризичне мере – да смањи буџетске расходе и повећа порезе. Смањење буџетских расхода изазваће додатно осиромашење буџетских корисника (пензионера, запослених у здравству, образовању, науци, култури...), а тиме и пад тражње. С друге стране, да се раст пореза не би прелио на цене (и изазвао високу инфлацију) Народна банка ће морати водити рестриктивну монетарну политику. Таква пореска и монетарна политика води даљем смањењу раста друштвеног производа и запослености и додатног пада стандарда грађана. У таквој ситуацији простор за зараду ће се смањити и то ће довести до одлива спекулативног капитала из Србије, а што ће за последицу имати пад вредности динара. Презадужени грађани ће тада по кредитима са девизном клаузулом имати велико повећање динарских рата.

* * *

Шта ће то значити и до чега све то може да доведе – у ситуацији када имамо низак ниво привредне активности, високу спољну задуженост, милионску армију незапослених, масовно сиромаштво са разореним системом социјалне заштите и када долази до брзог истезање социјалне пирамиде са општрењем врха и пролетаризацијом средње класе – није тешко претпоставити. Међутим, за ситуацију у којој се налазимо не би требало окривљавати светску олигархију

дуга (који данас износи преко 18 милијарди долара) да издваја годишње око 3,5 милијарди долара. И тада ће сав пораст производње одлазити на отплату дугова и то неће бити довољно него ће се нови дугови користити за враћање старих, те ће се процес осиромашења грађана Србије наставити.

и крупни капитал који предлажу своје универзалне већ готове програме реформи (који у суштини представљају програм економског неоколонијализма) јер се ради о нормалном економском интересу крупног капитала који то остварује (погчињавање својим интересима привреде других земаља и извлачењем из њих максималних профита) у свакој земљи која на то пристане, него нашу политичку и економску елиту која такав програм прихвата и реализује и још то грађанима представља као програм економске модернизације Србије.¹⁷⁾

(Новембар, 2006)

¹⁷⁾ Поновићу да при реформисању привреда многих земаља, често политички интереси надвладавају економске. Искуство других привреда у транзицији показује да основни проблем произилази, не због недостатка теоријских знања и непознавања искустава других земаља, него првенствено због недовољног познавања сопственог народа, те недовољне одлучности (па и жеље и интереса) политике да се неопходне реформе изврше у интересу сопствене државе и њених грађана. Нажалост у политици је све мање државника, на најодговорнијим местима у земљама у транзицији, са јасном идејом-водиљом и визијом изградње модерне и просперитетне државе (која би била на добробит већине њених грађана), а све више “прагматичних” политичара и високих државних чиновника који политику доживљавају као могућност за сопствено позиционирање и реализацију својих личних интереса.